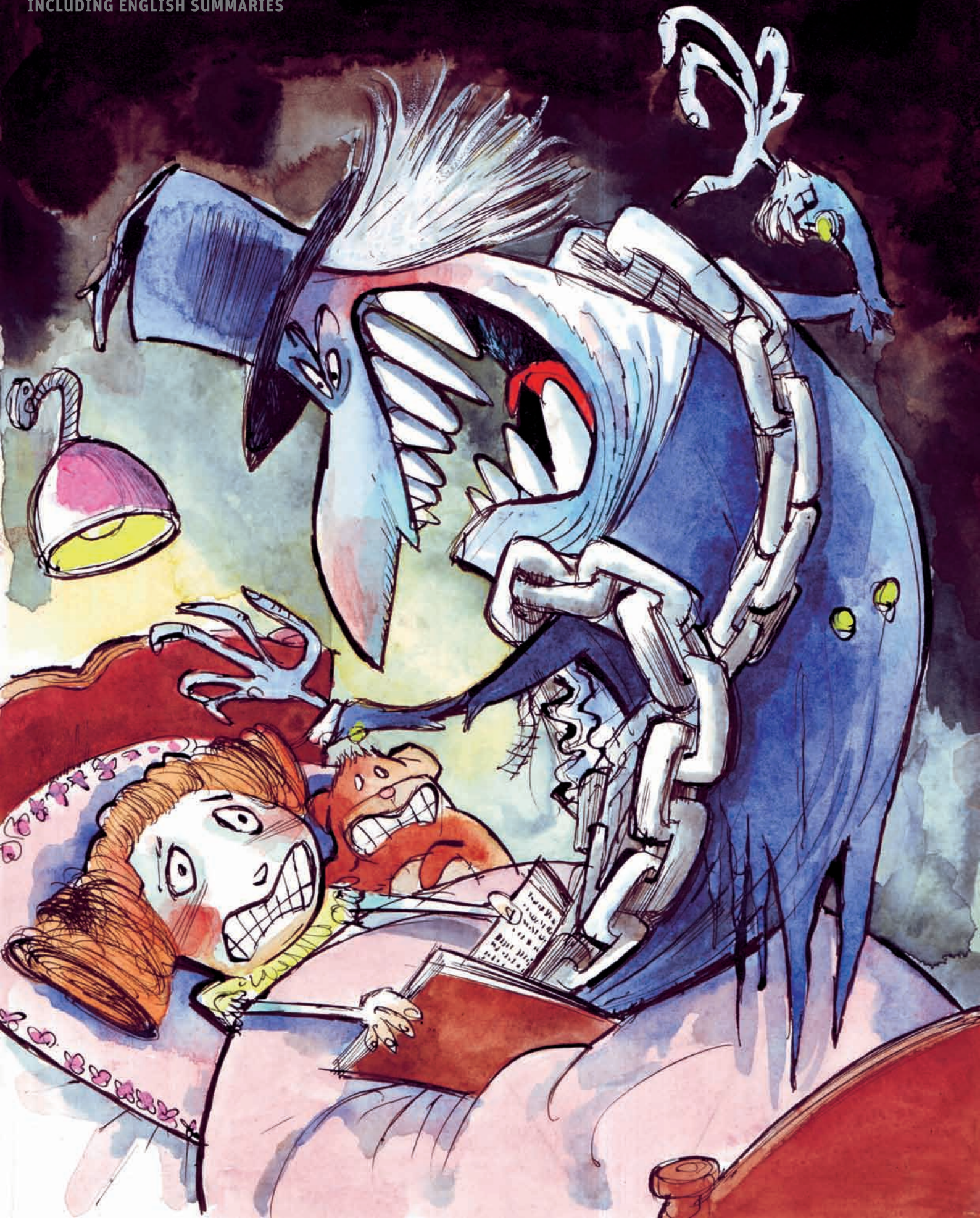

NORDISK BLAD

TIDSKRIFT FOR DE NORDISKA IBBY SEKTIONERNA 2009
INCLUDING ENGLISH SUMMARIES

Innehåll

DANMARK	
Når det spøger i bøger av Charlotte Blay	2
FINLAND	
Vad är de finska barnen rädda för? av Reetta Saine	6
ISLAND	
Det spøker på Island av Þórdís Gísladóttir	10
NORGE	
Skummelt på norsk av Ragnhild Madsen	14
Draugar úti í mýri/Spöken i myren av Þórdís Gísladóttir	17
SVERIGE	
Döda eller levande? Om spöken i nya svenska barn- och ungdomsböcker av Cecilia Östlund	18

Nordisk blad. Tidskrift för de nordiska IBBY-sektionerna
kommer ut en gång om året. Utgivningsansvaret
cirkulerar mellan de nordiska länderna.

Ansvarig redaktör 2009: Anna Heiða Pálsdóttir
Layout: Anna Heiða Pálsdóttir
Omslag: Halldór Baldursson

Når det spøger i bøger

Af Charlotte Blay

Forfatteren Charlotte Blay foran middelalderslottet Gjorslev.

I de senere år har jeg skrevet adskillige bøger, hvori der indgår spøgelse. Det skyldes, at min synske nerve er vendt tilbage efter mange års fravær.

Som barn kunne jeg af og til mærke de afdøde, der havde stået mig nær. Min elskede mormor for eksempel. Efter hendes død fornemmede jeg ofte hendes duft af æbleblomster og den blide berøring af hendes bløde hænder. Hun trøstede mig, når jeg var ulykkelig, og gav mig ofte gode

råd. Men hun kunne også finde på at hviske: „Nu må du dæmpe dig lille Lotte,” hvis jeg var for vidtløftig.

Også dyr kunne jeg sanse. Min yndlingshund, Maggi, viste sig for mig i lang tid efter at den var blevet kørt ihjel af en bil på min skolevej. Det var en stor sorg, men det opmuntrede mig, at den blev ved med at dukke op, når jeg var på vej til eller fra skole. Jeg mærkede den fugtige snude, der borede sig ind i min hånd, og jeg så tydeligt dens skygge og hørte ekkoet

af dens glade bjæffen mellem buskene i parken. Og når det regnede, fornemmede jeg, dens lugt af våd hund.

Da jeg blev voksen, mistede jeg evnen til at opfatte de døde, der ville i kontakt med mig. Et aktivt liv med en børneflokk og arbejdet som tv-producer og forfatter fyldte mit liv, indtil min synske evne igen blev vækket til live på en rejse i Island.

Jeg lå i Fjeld Ejvinds dampende, varme kilde oppe i Hveravellir mellem Hofsjökull og Langjökull sammen med nordiske forfatterkolleger. Det stormede, og temperaturen var på frysepunktet. Da fik jeg pludselig øje på en skikkelse ude på den forblæste lavamark. En kvinde i lasede fåreskindsklæder. Jeg så hende tydeligt. Så tydeligt, at det kriblede mellem skulderbladene af uhygge. Med forpjusket, sort hår og lange, hængende arme stred hun sig over klippegrunden. Jeg vendte mig ophidset mod mine kolleger for at gøre dem opmærksom på det, jeg så.

„Der går nogen derude,” sagde jeg og pegede. Men da jeg gned dampen af øjnene for bedre at se, var der ingenting. Kun klipper og store sten i den uendelige lavværken.

„Det var et får du så,” mente flere af de nordiske forfattere.

Men de islandske kolleger var ikke i tvivl. Jeg havde set Halla, den fredløse Fjeld Ejvinds kone.

Og der i varmepølen, hvor selveste Ejvind og Halla havde ligget og dvælet i 1700-tallet, fortalte islændingene om parrets barske liv i fjeldene. Om den mørke, hedenske Halla og den lyslokkede, bredskuldrede vildmand med de blå øjne og den svage karakter.

Halla blev en besættelse hos mig. Siden jeg så hende, er jeg vendt tilbage til Island gang på gang. Det fascinerede mig, at alle, som jeg mødte, kendte de to. Og det undrede mig, at de fleste elskede Ejvind og foragtede Halla. Jeg måtte fortælle historien om dem på min måde.

Det blev til romanen *Hallas And* (1989), der handler om den danske

gymnasielærer Maria Skov, der på en rejse forsvinder i den islandske tåge. Her møder hun en gammel kvinde. Hun er alle de islandske myter, elverfolk og spøgelser samlet i én person. Hendes färeskindspels er så laset, at den knap nok hænger sammen. Kvinden er den for længst afdøde Halla, der ikke kan finde fred i døden, fordi hun har slået sine børn ihjel. Maria bliver klogere på både sit eget og Hallas liv.

Jeg var meget optaget af, at Island igen havde åbnet mit sind for den åndelige verden. Igen og igen rejste jeg derop og kom til at elske sagalandet, hestene og menneskene. Også de usynlige huldrefolk, som det vrimer med i det islandske landskab, fornemmede jeg. Huldrene er en slags naturvogtere, og da jeg altid gør mig umage for at behandle naturen godt, var de venligt stemte over for mig.

Engang hjalp en huldrepige mig med at finde en bortløben hest. Derfor kom hun med i min første bog om *Ildhesten* (1994). Her siger den danske pige Lea: „Hvem vil tro på, at hesten sprang over hegnet i nat. At jeg red i flyvende pas ud til hesteflokken. At jeg mødte en huldrepige, der red sammen med mig. At vi badede i en dampende varm elv under vulkanen i solskinet midt om natten ...?“

Lea har fået sit livs største ønske opfyldt: Sin egen hest! Hun vælger og vrager mellem 200 vilde ungheste i de islandske fjelde. Hun udpeger sig den stolteste i flokken, og Nonni, der er skøn og ligner en viking, hjælper hende med at indfange og træne den. Men der er også andre, der har kig på den hest ...

I fortsættelsen *Spøgelseshesten* (1996) er hestepigen Lea igen på farten i Island. Hun er med til at drive hundreder af heste op i fjeldet og farer vild — men får uventet hjælp af spøgelseshesten.

Jeg har så tit set den hest, når den stod på en sneklædt vulkan i både månelys og midnatssol. Fra det knejsende hoved viftede den vældige hårpragt som guldtråde i de glidende skyer.

Også genfærdet, den unge Illuge fra sagatiden er kommet med i *Spø-*

gelseshesten, hvor Lea er lige ved at forelske sig i ham.

Illuge er lillebror til den sagn-omspundne Gretter den Stærke. De to mødte jeg på Drangø oppe i Skagafjorden, hvor de begge blev dræbt i året 1010. Der var sorg i fuglenes skrig på den ø, skønt der vrimerlede med gule smørblomster.

I henvend 15 år troede jeg, at Island var det eneste sted, hvor jeg kunne møde genfærd og andre åndelige væsener. Men så flyttede min mand og jeg ind på det gamle middelalder slot Gjorslev, bygget i 1396. Her er utrolig meget ånd og

mange myter om de gengangere, der er på slottet. Jeg kan ligefrem mærke, at de tykke mure emmer af historierne.

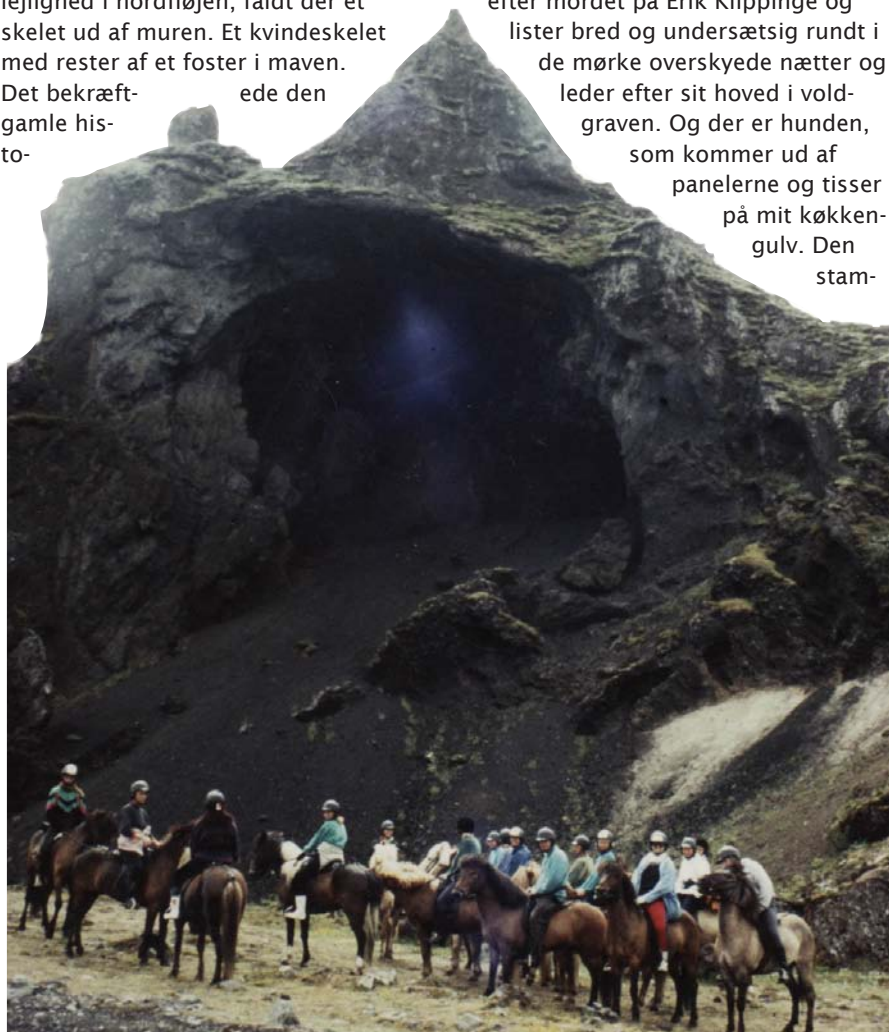
Da man skulle istandsætte vores lejlighed i nordfløjen, faldt der et skelet ud af muren. Et kvindeskelet med rester af et foster i maven. Det bekræftede den gamle histo-

rie om herremanden, der fortælles om stedet. Han murede sin datter inde, fordi hun var blevet gravid med staldknægten.

Nu svæver den stakkels piges spøgelse hvileløst rundt i slottet. Jeg mærkede hende første gang en nat, hvor månen var fuld og kastede sit lys ind i soveværelset. Hun stod lysende hvid over sengen og sendte sin iskolde ånde ned over mig. Jeg satte mig tænderklaprende af kulde op i sengen og hun forsvandt som et blafrende, hvidt lys gennem den tykke mur. Da jeg rystende vækkede min mand, sagde han søvnigt, at det nok bare var den stakkels indemurede pige, der trængte til at blive trøstet.

Han havde ret, følte jeg. Der var ikke noget at være bange for. Så for eftertiden lægger jeg armen oven på dynen, når det er fuldmåne. Så er jeg parat til at stryge den stakkels pige lidt over den flimrende kolde skikkelse, så hun falder til ro og siver bort.

I parken omkring slottet huserer kongemorderen Rane Jonson, der engang ejede Gjorslev. Han blev halshugget efter mordet på Erik Klippinge og lister bred og undersætsig rundt i de mørke overskyede nætter og leder efter sit hoved i voldgraven. Og der er hunden, som kommer ud af panelerne og tisser på mit køkken-gulv. Den stam-

Charlotte forklarer: „Et foto af Elverkirken, som jeg har taget. Lyset i kirken viser elverfolket. Det foto var i flere islandske aviser.“

mer fra den første i Sca-veniusslægten, som ejede slottet. Han kom sejlene hjem fra de Ostindiske øer engang i 1500-tallet, og om bord havde han sin dejlige, sorte elskerinde. Men da han fornemmede, at hans kone ville stå i havnen for at tage imod skibet, fik han kolde fødder og lod matroserne kaste hende over bord, så hun druknede. Han havde ikke regnet med, at negerpigen fulgte med til Gjorslev i skikkelse af en sort puddelhund.

Bøgerne om Tora

At jeg igen kunne se gengangere, gav mig inspiration til bøgerne om Tora. Tora er ligesom mig selv, da jeg var barn: Lidt fræk og vild og dum. Sød og kærlig. Vild med drenge på et vildbasseplan. Hun er på en måde lidt af en drenge-pige. Hun kan også mærke ånder — først og fremmest sin afdøde morfar, hvor jeg jo mærkede min mormor.

Ideen til Tora-bøgerne dukkede op, da min mand og jeg var på en rejse til Skotland. Vi er vilde med gamle borge og slotte, og på en lille ø langt ude fandt vi et gammelt kloster og ruinen af en borg. Her havde vikingerne været i 800-tallet. Ifølge overleveringerne havde de myrdet munkene og ranet deres kostbarheder. Det var springbrættet til min første bog om Tora.

I bogen *Genfærdet: Tora i Skotland* (2003) skal Tora holde ferie på en lille skotsk klippeø, hvor hendes arkæologfar graver efter en eftertragtet vikingeskat. Hun keder sig, men da faren finder en vikingehøvding og hans

skatkiste i munkenes hemmelige gravkammer, udvikler tingene sig overraskende og dramatisk. Toras far bliver kidnappet af røvere. Tora og hendes ven, kostskoledrengen Roy, møder borgspøgelset Mary. I første omgang

Charlotte Blay i dampen fra Jordens indre

tror de, hun er på alder med dem selv, men det viser sig, at hun har huseret der på stedet i 500 år. Sammen med gengangeren løser de problemerne.

Det gav mig et kick, at jeg kunne forbinde handlingen i *Genfærdet* til vikingerne, og derfor måtte Toras far jo være en vikingetidsforsker. Så det var oplagt at lade den næste bog foregå i Newfoundland, der var det mest

spændende sted, jeg kunne finde, som havde med vikinger at gøre. Jeg søgte et rejselegat — og fik det.

Foruden at opholde mig på stedet, hvor en historie skal foregå, researcher jeg også meget, for fundamentet skal være i orden.

Det gav en helt speciel stemning at gå rundt og fornemme livet på den boplads, som blev anlagt af Leif den Lykkelige, da han gik i land i Vinland for 1000 år siden. Jeg læste både de islandske sagaer, der omhandler rejse og alt, hvad jeg ellers kunne komme i nærheden af, som havde relevans.

Historien om skrællingerne — indianerne — og den pragtfulde beretning om den rødhårede Freydis — Erik den Rødes uægte datter, som han fik med en træl — er jo fantastisk. Hun udvandrede fra Grønland og boede i mange år på dette sted. På et tidspunkt blev vikingerne overfaldet af skrællingerne. Freydis var højgravid og flygtede, men faldt over en dræbt viking. Hun snupper hans sværd, flår kjolen af og klasker sig, vildt råbende, på sine store bryster med sværdet — og de hundredevis af skrællinger flygter rædselslagne. Den historie måtte jeg simpelt hen bruge i min roman.

Skrællingen: Tora i Vinland (2006), fik det danske kulturministeriums børnebogspris det år. I handlingen opholder Tora sig hos sin far, der leder udgravningerne på vikingebopladsen. Skrællingen, der pludselig ligger i sengen ved siden af Tora i det rekonstruerede vikingehus, er en indianerdreng, der ikke har kunnet finde fred. Faktisk

De tre bøger om Tora: Den første foregår i Skotland, den anden på Newfoundland og den tredje på Island. Tora-bøgerne er illustreret af Per Jørgensen (den danske Harry Potter-tegner).

er han blevet kvalt af Freydis.

„Hvad laver du i min seng?” spørger Tora.

„Det har været min seng i tusind år,” hvisler han.

Så er Tora klar over, at det er et genfærd, hun ligger ved siden af, men dem er hun sådan set ikke bange for.

Skrællingen kan ikke få fred, før nogen har løskøbt ham fra vikingernes fangenskab. Det betyder, at Tora må vove sig ned i Dødemandsgrøtten og forsøge at hente vikingernes berømte økse Skalleflækkeren tilbage. Men de indianske ånder giver ikke godvilligt deres koste-lige trofæ fra sig.

Tilbage til Island

På et tidspunkt måtte jeg igen tilbage til Island, hvor rapfodede heste danser over Tingvallasletten, hvor huldrefolkets stenboliger oplyser

natten, hvor genfærdene lystigt deltagere i nutidige vikingers rollespil, og hvor gnavpotten Egil Skallegrimsons genfærd gør tilværelsen sur for huldrefolket. Her måtte være en historie for Tora.

I *Huldrefolket: Tora i Island* (2008) indgår Tora en handel med huldredrengen Fjeldalf. Hvis hun får plageånden Egil tilbage i graven, så vil hel-

„Og her, tilbage på sagaøen, kan jeg ikke nære mig for at lave et stunt. Jeg lader Tora møde Lea og hestene fra mine første islandske børnebøger.”

det tilsmile hendes far og de islandske arkæologer, der graver efter Egils knogler og hans sølvskat ved den gamle kirke i Mosfellsdalen.

Og her, tilbage på Sagaøen, kan jeg ikke nære mig for at lave et stunt. Jeg lader Tora møde Lea og hestene fra mine første islandske børnebøger. De to synske piger forelsker sig begge i den vidtløftige Toti, der også er med i de første bøger. Men trods flere sammenstød

holder pigerne sammen og støtter hinanden, så den gamle vikingeånd kan blive lagt til hvile i sin hedenske gravhøj.

Bøger om spøgelses på slottet?

Hvad så med det spøgelses-hærgede gamle slot jeg bor i? Kan det da ikke inspirere til nogle bøger, hvor det spøger på slottet?

Jeg pusler med tanken om at lave en serie bøger fra Gjorslev, der skal foregå på forskellige tidspunkter i fortiden. Den vil uden tvivl komme til at indeholde overnaturlige elementer af forskellig art.

Som jeg fortalte, åbnede atmosfæren her på stedet op for historierne om Tora og hendes synske evner. Og de åndelige historier her fra slottet ligger lige om hjørnet. Men man skal være meget varsom med det overnaturlige. Hvis man griber for hårdt fat om det, forsvinder det i den blå luft.

Charlotte Blay er dansk børnebogsforfatter.

English summary: The supernatural in books

Charlotte Blay tells about her ability to feel a connection to deceased people and animals, who meant a lot to her, when she was a child.

Having lost that ability as she grew up, she regained the ability to see and feel things from the past during a trip to Iceland, when she spotted an old lady, who had been dead for 300 years. That led her to write her first book, where the supernatural becomes an important part of the plot.

Over the following years she regularly experienced other ghost-like creatures when visiting Iceland, and she used her experiences in several books.

When Charlotte moved to an old castle build in 1396, she realized that Iceland was not the only place, where

she felt connections to the past. Her regained ability to sense supernatural things, inspired her - after a trip to Scotland - to start a new series of books for children, where the main character has the ability to see and communicate with people from the past.

Charlotte describes some of her own experiences around the world, who have led to the situations in the books, where the characters are in contact with ghost-like elements.

She is now planning a series of books based on the history of the old castle, she now lives in. She will use the supernatural in various ways to create the connection to exciting events in previous time periods.

„Hunden, der spøger.” Et foto, godsejerens søn Jens Tesdorpf på 15 år tog i en sen natte-tid i parken ved Gjorslev slot.

Vad är de finska barnen rädda för?

Reetta Saine, bibliotekarie, Tammerfors

Identifiera rädslan

För barnet är litteraturen ett tryggt sätt på vilket det kan komma underfund med sin rädsla. Verbal skräck kan läsas, bearbetas och processas till egna föreställningar. Därefter förvandlas skrällen till rädsla, känslor. Barnets åldersmässiga fantasi fungerar som ett filter. Fantasin tillåter skräck, men sätter upp gränser för den. Mörkret, spökena och vilddjuren under sängen är mytiska motiv för rädslan genom vilka även ett litet barn lär sig att handskas med de verkliga hoten i vardagen.

Mauri Kunnas,

Finlands kanske mest kända bilderboks-författare har i sina böcker tacklat spöketemat utgående från två olika synvinklar: de traditionella spökhistorierna och med hjälp av humor. Boken Koriramäenlapset ja näkki (Jyckebergabarnen och näcken) Otava 2007, är en fortsättning på en serie om det agrara Finland, i vilken läsaren via hundfamiljen på Jyckeberga får bekanta sig med det forntida Finland. I den här bilderboken har författaren med respekt för traditioner samlat i en och samma bok både myter och kusliga berättelser ur den folkliga traditionen. Tuula

Korolainen är både skräckinjagande och humoristiskt rolig i diktboken Aaveakkoset (Spökalfabetet) Tammi 2000, som presenterar alfabetet på ett spökaktigt sätt.

Mauri Kunnas böcker Hui kauhistus! (Hjälp det spökar) Otava 1985, och Vampyrivaarin tarinoita (Vampyrfarfars berättelser) Otava 1991, vänder upp och ned på de schablonmässiga skräckgestalterna, vilkas karnevalsaktiga konstellationer får läsaren att skratta åt sin rädsla. Skrattet möjliggörs av parodin på bokens gestalter och det lyckas bra om läsaren känner till de ursprungliga gestalterna eller

original-
verket.

Skräckgenrens
gestalter och handlingar är
djupt inrotade i vår kultur och sålunda
bekanta också för små barn. Pertti
Oskalas *Pikku vihtahousu* (Lilla kvast-
byxan) Otava 1993, vädrar på klichén
om en snäll flicka vars mått en dag blir
rågat. Gullgrynet förvandlas till en liten
djävul som ordnar en klassresa till Hel-
vetet! Folktraditionens djävlar smälter
samman med actionspel och rockkon-
serter till en salig röra där människans
värsta synder och mardrömmar får en
helt annan betydelse... Det textuala
utrymmet som öppnas mellan den ur-
sprungliga och nya tolkningen gör att
läsaren kan känna igen stereotyperna
och ta del av deras parodiska lek.

Rädslans terapeutiska sida

Ada ja pimeyden lapset (Ada och
mörkrets barn) WSOY 2007, är en bok

av Kaija Juurikkala som berör och tack-
lar problem som är för stora för
barn. Ada vägrar att tala efter
att hennes
tvilling-
syster har
dött,
Petteri
har en
svår ADHD

diagnos. De traumatiska ung-
domarna deltar tillsammans med
sina föräldrar i ett läger, vars ledare
blir en gemen-sam fiende för dem
alla. Den fantastiska resan till gräns-
landet mellan liv och död kan man
känna igen från gamla folksagor och
likt folksagan slutar boken hoppfullt.

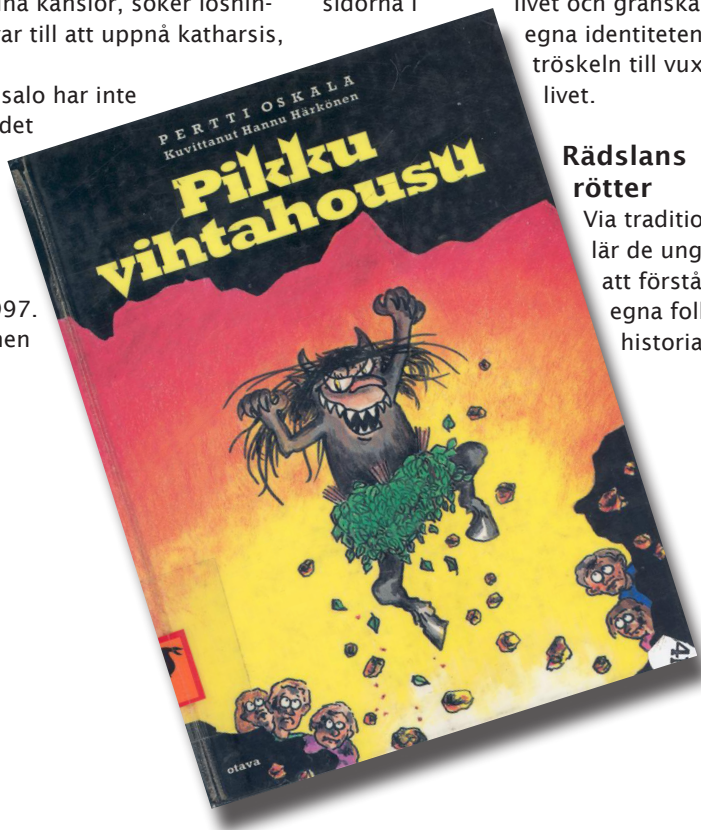
Också andra skräckhistorieteman
har sitt ursprung i folksagan. Bruno
Bettelheim har forskat i den utgående
från en psykoanalytisk referensram
och har i sagorna funnit likheter med
barnets psykologiska utveckling.
Genom berättelser och litteratur pejar
människan sina känslor, söker lösning-
ar och strävar till att uppnå katharsis,
rening.

Tytti Seessalo har inte
gömt undan det
terapeutiska
greppet i sin
bok *Noidan-
metsästajat*
(Häxjägarna)
Art House 1997.
Huvudpersonen

Eve får en elak styvmor. För pappan är
Miranda en bedårande skönhet, men
Eve ser i henne en grym häxa, som
vänder pappan mot henne dottern...
Likt Snövit skickas hon bort, men en
modern kvinna hämnas med hjälp av
sin katt och väntar inte på att prinsen
ska komma till undsättning.

I Sari Parkkolas och Nina Repos
romaner *Ruttolinnä* (Pestslottet) WSOY
2002, och *Susitosi* (Verklig varg) WSOY
2001, har författarna valt att i handlin-
gen leka med rädslan, rekonstruera
den och slutligen övervinna den. I båda
böckerna finns en grupp unga vuxna
som utnyttjar sina mardrömmar då
de sjunker ner i en värld av kulturell
och universell fruktan. De konstnärliga
ungdomarna i den förstnämnda
boken märker att slottets skräcktrick
blir verklighet och i den senare boken
hamnar ungdomarna på en skivkurs
mitt i en varulvsjakt. Med hjälp av
konst, aktiviteter och gemenskap
kan de alla bearbeta de ångestfyllda
sidorna i

livet och granska den
egna identiteten på
tröskeln till vuxen-
livet.

Rädslans rötter

Via traditioner
lär de unga
att förstå det
egna folkets
historia och

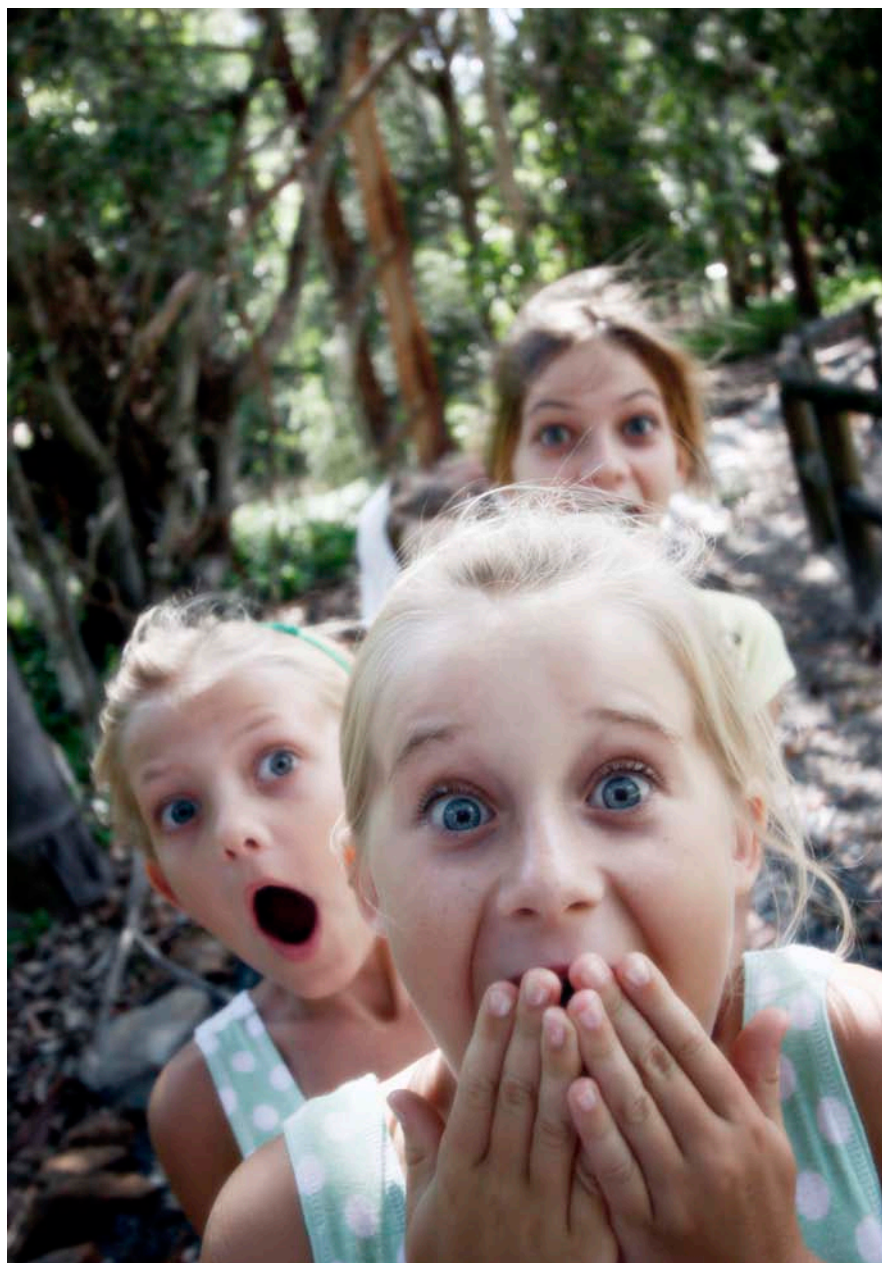

samhälleliga normer som binder människan. På samma gång ger traditionerna trygghet och förankrar vår identitet i den historiska kontinuiteten. En förträfflig presentation av den finska folktraditionens gestalter – både goda och onda – finns i Mervi Koskis bok *Suomalaisia haltijoita ja taruolentoja* (Finska tomtar och sagoväsen) Karisto 2007.

Kuu paistaa, kuollut ajaa (Månen lyser och den döde kör) SKS 1984, är exempel på en klassisk samling med folktraditionsenliga skräck- och spökhistorier. Liknande samlingar finns det gott om – av varierande kvalitet. En av de färskaste är *Kuollut kulkee – tarinoita kalman majoilta* (Den döde vandrar – berättelser från dödens boningar) Gummerus 2008, som redigerats av Anneli Kanno. Samlingen innehåller både gamla och nyare historier om nattliga vandrare. Mest förekommer det historier om kringvandrande döda, som från andra sidan graven vill slutföra ogjorda handlingar och om djurvålnader och spöken som fäst sig vid speciella platser.

Nyare historier finns i Ritva Toivolas novellsamling *Kummitusjuna* (Spöktåget) Tammi, 2004. Handlingen utspelas både i den forntida historien och i framtiden. Teman, allt från bergsmålningar till genmanipulation, förläggs till en finsk vardagsmiljö vilket gör att skräcken att kännas ännu otäckare. Läsaren är inte i säkerhet – inte på tåget, inte i köpcentret, inte i taxin. Toivola nyaste roman *Avelinut* (Spökfågeln) Tammi 2007, är ett bitande försvarstal för naturen, mot människans stollighet. Den unge Topi-pojken reser till sin morbrors holme, där det finns konstiga, nattsvarta fåglar. De uppenbarar sig från intet och lockar pojken ut på havet för att hämnas orättvisor. Intressanta är också romanens intertextuala hänvisningar till andra skräckböcker och -filmer.

En vålnad från det förgångna vaknar upp och kräver rättvisa i Laura och Ville Lähteenmäkis *Salakari*-serien WSOY. Böckerna pejar skräcken som finns i vardagen på ett underfundigt sätt. Huvudpersonerna är ett gäng ungdomar som arbetar på ett campingområde där det börjar hända konstiga saker. I en del av berättelserna förekommer detektivaktiga problem, som kräver geniknolar för att bli lösta. I böckerna finns även en ruskigare

sida – fasansfulla upplevelser som inte kan förklaras på ett naturligt sätt. Kvar blir en plågande misstanke om vad som egentligen är verklighet. Läsarens fantasi kan ändå inte skapa något kusligare än vad fantasins gränser tillåter. Litterär skräck är skrämmande, men söndrar inte.

Den stränga lutherska tron har reglerat finländarnas liv och det har känts lättare att kunna flytta det onda utanför det egna jaget. När djävulen intrigerar, har människan ingen möjlighet att göra motstånd. Det absoluta onda är ett populärt tema i skräckböcker för ungdomar. Antti Halmes *Tulileikit* (Eldlekar) Otava 2005, berättar om ångestfyllda tonårspojkar, som får en möjlighet att förändra livet med hjälp av en samisk häxtrumma.

Önskingarna uppfylls men på ett makabert sätt. Det är för sent att ångra, den onda vägen ut i världen är redan öppen. Det inte värt att leka med schamanism och pojarna hamnar i undervärlden, där de slåss om de förlorade själarna mot en häxa från det förgångna. Ondskan är total, övergripande och utanför den egna gruppen. I dagens samhälle diskuterar man fortfarande ondskans väsen: är den i människan "an sich" eller kommer den fram som ett resultat av psykologisk eller social störning?

Främmande rädsla

Den samnordiska antologin *Naurava Kummitus*, Tammi 2006 (på svenska *Det spökar i Norden*) presenterar 15 berättelser som representerar spök-

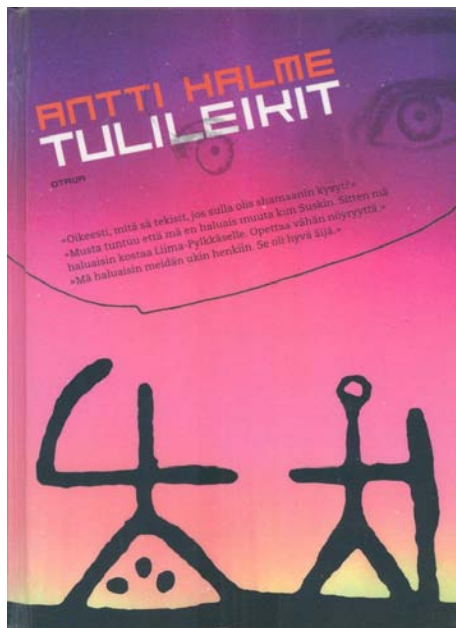
traditioner från de nordiska länderna. Bakom den universella rädslan finns kulturspecifika gestalter och sagor, som berättar om ett specifikt folks historia, önskningar och hotbilder. Sari Peltoniemi och Ritva Toivola representerar Finland i samlingen.

En gren i den finska spök- och skräcklitteraturen utgår från den samiska kulturen. Författarna har i sina arbeten hållit vid liv gamla berättelser och myter. I Jorma Kurvinens roman *Musta lumi* (Svart snö) Ota-va 1991, beslutar ett gäng vänner att förverkliga en gammal plan att göra en resa till Lappland. Redan under resan väcker vännerna uppseende: man stirrar på dem, viskningar hörs bakom knutarna. Jo längre resan lider desto mera olycksbådande blir det hela. Gamla samiska omen och traditioner ställs mot den moderna världsbilden. Till slut uppdagas en gammal orättvisa och den kan till-rättaläggas av endast en person: Peet. Ska en ung kvinna offras för det som hänt i det förgångna för att de andra ska räddas?

Mikael Niemi som lyft litteraturen i Tornedalen till skyarna har skrivit två skräckböcker för ungdomar, *Kirkon piru*, Schildts 2002 (på svenska *Kyrkdjävulen*) och *Verenimijät*, Schildts 2003 (svenska *Blodsugarna*). Båda böckerna utnyttjar både samiska myter och lokala kultur och verken är förespråkare för "mäenkieli" (en finsk dialekt som talas i Tornedalen). I böckerna står naturen i centrum av händelserna, likaså gamla sägner och förbannelser som på nytt får liv.

Människan har alltid varit rädd för

det som inte går att kategoriseras och klassificeras. Spöken, mellan livet och döden, varulvarnas tvåsamhet och vampyrernas sexiga dödande hotar vår logiska, intellektuella och hierarkiska världsbild. Sari Peltoniemis *Kummat* (De konstiga) Tammi 2003, är en fin roman som berättar om en

pojke och fem helt olika flickor som har en gemensam egenhet: det växer svans på dem. Naturfenomenet kommenteras i korta textavsnitt under handlingens gång. Är det en genetisk defekt, ett hot från den yttre rymden eller ett första tecken på att varulvar existerar. Berättelsen får sexuella och skrämmande dimensioner när alla måste definiera sin identitet på nytt. Romanen berättar om utnyttjande,

utanförskap, om vänskapsförhållanden och fruktan.

Skräcklitteraturen ger läsaren en möjlighet att för en kort stund uppleva det odefinierbara, den mörka sidan av sig själv. Där är vi inte bundna av vardagslivets regler och vi kan på ett helt annat sätt iakttä vår kroppslighet, identitet och ångestfyllda rädslor. Sari Peltoniemis *Suomu* (Fiskfjäll) Tammi 2007, beskriver ett historiskt alternativt Finland genom Oona flickan, som förvirrat sig bort från vår värld. I byn sker konstigheter och där finns människor av alla de slag. Över det hela svävar hotfulla moln. När Oona går till sitt arbete i fabriken finner hon orsaken och ansiktet till rädslan. Romanen är en utmanande kombination av historisk roman, fantasi, kärlekshistoria och vampyrberättelse.

Skräck- och spöklitteraturen är en mångfasetterad sammansättning av det universala och lokala, fruktan och hopp, skräck och njutning. Gamla traditioner har överlevt i århundraden och jämtes med dem har det uppstått nya moderna skräckhistorier. I Vesa Sisättös samling *Kummitusten luokka* (Spökklassen) Tammi 2007, skildras hur man sjunker för djupt in i datorernas värld och tar upp en okänd liftare ... Rädslan är för människan en nödvändig känsla, som möjliggör att man klarar sig i samhället och i en föränderlig värld. Rädsla ger också njutning, som pirrar i magbotten. Det är skräck för att det normala ska försvinna och underlåttar att säkerställa de egna gränserna.

Delad skräck är dubbel skräck.
Övers. Heidi Kiiskinen

English summary: What are Finnish children afraid of?

Imagination is a safe place where children can deal with their real, everyday fears according to their age. Having a wide variety of literature makes different viewpoints possible, and also allows room for the thrill brought on by the feeling of fear. Reading helps children to recognise their own feelings and find their limits.

Folk stories and tales are the basis of many Finnish ghost books. According to the psychoanalytical interpretation, they reflect the crisis points and development of a person's psyche. It is very important, though, that children's ghost and horror literature includes catharsis, purification, and a return to a safe, balanced state. In youth horror books, losing one's own identity and exploring it can be more complex, charting the grey areas instead of the simple black-and-white ones.

Old traditions guide children in their growth into full members of society. They define which things are

forbidden and which are virtues, and they create a feeling of continuity between the generations. In Finland, the familiar ghost story has been updated with modern subjects. Ecology, urbanisation and technology are some of the new themes. Sami mythology and culture are also prominent themes in horror literature, which leads to discussion of feelings of belonging or marginalisation, and the "us and them" structure of our culture.

Horror literature, by nature, is intertextual. The best-known characters and works are already familiar to small children, which makes it possible to parody them. A myth turned upside-down gets a carnivalistic presentation, and fear is combined with the release of laughter. Horror with fantasy elements creates fear through the creation of characters that cannot be classified. In this way, the reader is freed from the rules of everyday life to briefly explore their own dark side.

Det *spökar* på Island

Af Þórdís Gísladóttir

Under de senaste åren har de så kallade fantasy-böckerna blivit allt populärare inom barn- och ungdoms-genren. När böckerna om Harry Potter började strömma ut från tryckerierna under 90-talet trodde många att intresset skulle avta med tiden för den slags litteratur, men så har det inte blivit. Antalet vuxna som läser crossover-litteratur, det vill säga litteratur som har blivit populär både

bland barn och vuxna, har ökat och de mest lästa böckerna inom denna genre är just fantasy. Förutom böckerna om Harry Potter kan man till exempel nämna Twilight-serien av Stephenie

Meyer och Philip Pullmans böcker om Lyra.

Även om fantasyns popularitet och försäljning av crossover-litteratur har ökat de senaste åren skall det påpekas

att vi talar inte om en ny företeelse. Böcker som har förenat läsare i olika åldrar har funnits länge. Som exempel kan man ta Alice i Underlandet av Lewis Carroll, som gavs ut första gången 1865 och Lille prinsen av Antoine de Saint-Exupéry som kom ut 1943. Båda böckerna är fantasier som både barn och vuxna har läst med stor glädje. Även gamla folksägnen och äventyr från olika länder, sagor som möjligen har berättats under hundratals år, kan sägas tillhöra fantasy-litteraturen.

Islänningar har en stor samling folksägnen och muntliga berättelser där man kan hitta läskiga spökhistorier och sagor om huldror, älvor och troll. Island och dess befolkning har genom många hundra år präglats av mörka och kalla vintrar

med sjukdomar och naturkatastrofer. Det ligger därför ganska nära för isländska författare av fantasy-böcker att söka sig till den guldkista som sagan och den isländska folktron gömmer.

Spökets spår i det isländska fjällandskapet

Nyligen har två intressanta spökhistorier för ungdomar kommit på isländska. Där har båda författarna använt sig av händelser i Islands historia och isländsk folktro. Draugaslóð (Spökets spår) av Kristín Helga Gunnarsdóttir kom ut år 2007. Kristín Helga är en mycket läst och

omtyckt författare som har skrivit flera barnböcker. I september år 2008 fick Draugaslóð Vestnordiska Rådets

barn- och ungdomslitteraturpris som delades ut på Island. Boken har också blivit nominerad till Nordiska Skolbibliotekarieföreningens barnbokspris, som kommer att delas ut i Finland hösten 2009.

Draugaslóð är som en karta som leder läsaren till det isländska fjällandskapet, där han eller hon kommer i kontakt med folksagor och folktro och landets magiska krafter. Bokens huvudperson är den 13 årige Eyvindur. Han bor hos sin mormor i en gammal mysig sommarstuga vid en sjö nära Reykjavik. Hans mor är i Italien för att utbilda sig till Fresco-målare. Tillsammans med pojken och hans mormor bor en död morfar. Morfarns spöke beskrivs som ett vanligt spöke enligt den isländska folktron. Han blir synlig då och då utan att någon blir förvånad,

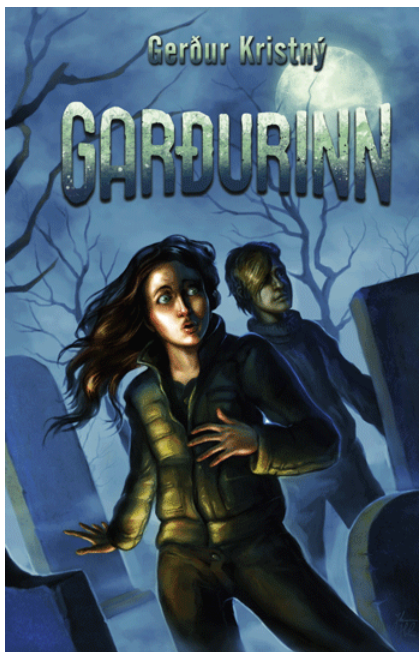
både i dröm och verklighet. Eyvindurs mormor är en av de gamla och kloka kvinnor som man ofta ser i skandinavisk ungdomslitteratur. Många människor besöker henne för att söka råd. Hon förstår allting, också ungdomars problem, och hon vet hur man ska lyssna till andra människor.

En dag försvinner två pojkar från Skottland som har kommit till Island för att köpa islandshästar. Detta diskuteras i nyheterna och Eyvindur, som intresserar sig för isländska sagor, börjar att drömma konstiga drömmar. Under sommaren flyttar han tillsammans med sin mor till Kjölur på det isländska höglandet, där konstiga saker har utspelat sig. Kristín Helga hänvisar till folksagor om Fjalla-Eyvindur, en känd tjuv från 1700-talet som flydde rättvisan och bodde i dessa trakter, och en otäck saga om några män som försvann i området också under 1700-talet. I denna miljö börjar drömmarna bli förståliga. Huvudpersonen i Draugaslóð hamnar i många nya situationer, Eyvindur utvecklas och han är inte den samma person i början och i slutet av boken. Författaren jonglerar med tiden, gamla historier återupplevs under vår tid fast mycket har förändrats under århundradens lopp. Islands natur är unik, vädret är mycket ostabil och detta använder Kristín Helga i sin bok på ett roligt sätt. Hon flätar gamla sagor in i händelser som utspelar sig i vår tid. I boken möts dröm och verklighet och drömmar hjälper huvudpersonen med att lösa mysteriet i boken. Men författaren arbetar också med generella problem som alla ungdomar

brottas med. Draugaslóð är en spännande historia, i boken finns en karta och en litteraturlista som kan hjälpa intresserade läsare att fördjupa sig i de isländska folksagornas värld.

Garðurinn (Kyrkogården)

En annan spännande spökhistoria för barn kom ut på Island år 2008. Författaren heter Gerður Kristný och

boken heter Garðurinn (Kyrkogården). Huvudpersonen i boken är en 14 årig flicka som heter Eyja. I början av boken flyttar hon till en lägenhet där hon har utsikt över den gamla kyrkogården i centrala Reykjavík. Kyrkogården väcker

intresse, omkring den är en tjock mur och innanför muren finns det gamla gravstenar och kors. Därunder ligger döda människor och Eyja tror att det kan vara möjligt att de ser henne i fönstret. Eyja har inga syskon och hon bor tillsammans med sina föräldrar. Familjen är lycklig och Eyja har bra kontakt med föräldrarna. En dag köper Eyjas föräldrar en gammal fätölj i en antikaffär. Eyja tycker inte om fätöljen, hon känner på sig att det är något ondskefullt förknippat med den. Inne i stolen hittar de gamla handskrivna brev som är skrivna 1918 när spanska sjukan härjade i Reykjavík. Spanska sjukan tog livet av omkring 260 personer, men då hade Reykjavík endast 15 tusen invånare. Inom kort blir pappan dödligt sjuk, han flyttas till ett sjukhus och Eyja tror att det är den gamla fätöljen som är orsaken till sjukdomen. Eyja ber sin nya kompis Sölvi att hjälpa till med att lösa gåtan om den gamla fätöljen. Dock är hon tvungen att ensam besegra de onda makter som bor i denna konstiga fätölj och samtidigt räddar hon sin fars liv.

Garðurinn är en spännande och mystisk rysare som man kan läsa som en traditionell spännande fantasyhistoria. Men som med Kristín Helga Gunnarsdóttirs bok får läsaren en del mycket intressant information om vad hände förr i tiden, i detta tillfälle när spanska sjukan härjade i Reykjavík under förra seklet. I breven som Eyja hittar i fätöljen finns fakta om hur sjukdomen smittade från människa till människa och hur livet såg ut i Reykjavík år 1918. I breven finns även en

vacker kärlekshistoria.

Varken Eyja eller hennes föräldrar har förstått att Eyja är synsk och att hon kan se in i andra världar. Hon begriper direkt att det finns onda makter i stollen, hon ser saker som andra kan inte se, bland annat döda personer. Eyja är ensam om att kunna se Sölvi, en söt kille som promenerar utanför hennes nya hem. Hon lär känna denna kille och börjar även

kalla honom pojkvän, men från början tycker läsaren att han är en oerhört mystisk person. Sölvi kommer alltid som från ingenstans, han svarar aldrig på frågor om sitt liv och vill varken uppge sin adress eller sitt telefonnummer. Eyja tycker inte att detta är så märkvärdigt men läsaren misstänker att Sölvi inte tillhör vår värld. I slutet av

boken avslöjas att han dog av spanska sjukan men har inte kunnat vila i sin grav på grund av att han har blivit för mycket saknad av de efterlevande.

Även om Garðurinn handlar delvis om händelser som

„Gerður Kristný och Kristín Helga Gunnarsdóttir väver även in i sina historier händelser ur Islands historia och resultatet är två mycket läsvärda och spännande böcker som är underhållande och informativa.”

utspelades för nittio år sedan, så är det också en mycket modern historia som återspeglar den verklighet som dagens ungdomar upplever. Eyja flyttar till ett nytt område, hon saknar sina gamla vänner och behöver skaffa sig kompisar i en ny skola. Sakta lyckas hon att bli en del av sin nya miljö och till slut har hon fått bra kontakt med några tje-

jer i sin klass. Eyja är en modern flicka som lever i en verklighet som de flesta isländska ungdomar, och förstås andra ungdomar i Norden, känner till. Men hon är också speciell, en talangfull flöjtspelare, mycket känslig, självständig och även modig som risikerar sitt liv för att hjälpa de som hon tycker om. Garðurinn är visserligen en spännande spökhistoria men boken handlar också om kärlek som besegrar döden.

Garðurinn och Draugaslóð är moderna ungdomsböcker som tillhör fantasy-trenden som är mycket synlig inom modern litteratur. Gerður Kristný och Kristín Helga Gunnarsdóttir väver även in i sina historier händelser ur Islands historia och resultatet är två mycket läsvärda och spännande böcker som är underhållande och informativa. Förhoppningsvis får läsarna lust till att lära mer om Islands natur, folksagor och landets förflutna.

English summary: Haunting in Iceland

Fantasy literature has, for the past few years, been increasingly popular in Iceland. When the Harry Potter books first appeared about a decade ago, many people thought that this was a transient trend that would fade out. However, fantasy books have seldom been as popular as they are now, for readers of all ages.

The Icelandic nation has a lot of folktales about ghosts, elves and trolls. The country also has a history of fighting against long and dark winters, diseases and natural hazards. Hence, there are rich resources for Icelandic fantasy writers in legends, sagas and the country's history and they have produced many notable works. Two of these works were recently published: both of them interesting books for children and teenagers, based on Icelandic history and national heritage.

Draugaslóð (In the Trail of Ghosts)

Draugaslóð by Kristín Helga Gunnarsdóttir was published in 2008. The story takes the reader to the Icelandic highlands, where he or she meets folk tale heroes and the mystic powers of the land. The protagonist is Eyvindur, a 13-year-old boy who lives with his grandmother in a cottage near Reykjavík. The boy's grandfather still hovers around the house although he has been dead for years. One day, two boys from Scotland, who have been travelling in Iceland, disappear. Eyvindur hears the news and starts having weird dreams. He spends the summer in the Icelandic highlands where mysterious events take place. Kristín Helga refers to Icelandic folktales about a legendary thief from the 18th century and intertwines it with

Eyvindur's present life and a legend about men who were lost in the highlands in the 18th century.

Garðurinn (The Yard)

The other ghost story was published in 2008, Garðurinn by Gerður Kristný. The heroine is Eyja, a 14-year-old girl who moves into an apartment adjacent to an old and spooky cemetery. Her parents buy an old comfortable armchair in which her father finds old letters from 1918, the year that the Spanish Flu killed so many residents of Reykjavík. Eyja's father gets sicker and sicker until he is hospitalized, more dead than alive, and she concludes that the chair is responsible for his illness. She gets Sölvi, her new friend, to help her solve the riddle. Eyja still has to conquer evil powers on her own and thereby saving her father's life.

Garðurinn is a modern thriller, which, like Kristín Helga's book, transmits folklore from earlier times. In the story, long dead people walk the streets of Reykjavík and the story reaches back to 1918 – although it is a contemporary story which reflects the present-day situation of Icelandic youth. Garðurinn is an exciting ghost story but it is also about love that reaches beyond death and the grave.

Garðurinn and Draugaslóð are books that you can associate with the fantasy wave. Still, they weave together the history of Iceland and the present day, and the outcome is an interesting story that educates and entertains the reader and ignites in him or her an interest in knowing more about the nature and history of Iceland.

Skummelt på norsk

Jeg har mange besøk av skoleklasser på biblioteket. Som regel vet jeg hva de vil låne også. Noen spør etter Rampete Robin, noen ganske få tør å spørre etter kjærlighetsbøker. Ellers vil stort sett alle sammen ha spennende bøker. Skumle bøker som gjerne skal handle om spøkelser, vampyrer, varulver eller andre overnaturlige vesener.

Det er noe spesielt med barn og vesener som ikke eksisterer annet enn i fantasien. Eventyr er fulle av de, og når barn skriver egne historier er det hyppige gjesteopptredener av skapninger fra andre virkeligheter. Heldigvis har flere norske barne- og ungdomsbokforfattere skrevet skremmende bøker i de senere år. Flere av de er egnet til å skremme vannet av voksne lesere også!

For de minste har Jørn Roeim samlet småskumle spøkelseshistorier. I bøkene Det snille spøkelsset, Spøkelsesboka og Barnas aller første grøss blir det fortalt passe skumle fortellinger som egner seg godt til høytlesning og viderefortelling sene kvelder. Ofte ender historiene humoristisk, og det er liten grunn til å frykte mareritt, hvis ikke den som forteller historien lager skumle stemmer og lyder.

For de litt eldre har Ole-Mikal Nilsen skrevet en spennende serie om jentene Silje og Wenche. De havner alltid midt oppe i et mysterium, og etter hvert har bøkene fått mer og mer overnaturlige

lite opplag, og nå er det umulig å få kjøpt de fleste av titlene. Forfatteren har også gitt ut spøkelsesaktige bøker for ungdom. Seneste utkom i 2008, Salme for en varslet død.

Atle Hansens bok Heksa er beregnet fra cirka 10 år og oppover, og denne skremte i hvert fall meg! Som

regel når det handler om eldre damer som oppfører seg skremmende går det bra til slutt. Ikke i denne fortellingen nei...

Tor Edvin Dahl og Lars Ellings bok En fremmed i huset er heller ikke noe for de skvetne. Her møter vi et søskenpar der broren er artist. Søsteren klarer å kommunisere med han på et vis, mye gjennom tegninger. En dag begynner broren å tegne tegninger av et hus. Dette gir ingen mening for søsteren før faren kommer hjem med et dukkehus som er en eksakt kopi av tegningene. Etter hvert begynner broren å

tegne inn mer og mer skremmende detaljer i gjengivelsene av huset. Og så viser det seg at dukkehuset er en kopi

elementer.

Bøkene er lettleste, har en del illustrasjoner og fengende titler som: Døden lyser blått, De blodrøde bokstavene og Hvite hemmeligheter. Her er det cliffhangere i fleng, noe som gjør at de er velegnet både for høytlesning og egenlesning. Dessverre har bøkene lidd samme skjebne som så mange andre barne- og ungdomsbøker: de ble trykket opp i et ganske

Af Ragnhild Madsen

av et ordentlig hus med en fryktelig historie..

At bøker blir filmatisert er ingen ny trend, selv om det kan virke som om det har tatt mer og mer av i den senere tid. *Titanics ti liv* av Axel Hellstenius er et av eksemplene på en slik filmatisering. I grunnen ligger den samme historien: Det dukker opp en svart katt som oppfører seg svært mystisk. Når det dukker opp gamle bilder viser det seg at den samme katten er med på bildene fra den gang familien pakket og gjorde seg klare til å legge ut på ferd med Titanic. Familien forsvant, men katten venter fremdeles. Dette er også et eksempel på hvor ulike medier bok og film er. Her er det meste, også slutten, veldig forskjellig. Der boka handler om overnaturlige hendelser fokuserer filmen mer på spenningsaspektet, og etterlater muligheten for at alt muligens har en logisk forklaring.

Gotiske undertoner i bøker

Tore Aurstad og Carina Westberg står bak en serie med gotiske undertoner. Her tar de for seg ulike hendelser i den lille byen Grimesvik, der ingenting er som man skulle tro. I den første boka, *Trettenkloa*, vekkes et grufullt monster som truer med å utrydde hele byen. Etter hvert blir bøkene mer og mer blodige og tar for seg de fleste overnaturlige vesener. Når titlene lyder *Benjamin Svartfeldts labyrint*, *Fakkelskrømtet* og *Djevelpakten* er det klart for alle at temaene kan bli i sterkeste

kost for enkelte.

Det tar virkelig av i Yngve Frøyens bok *Forfedrene*. Her kan man virkelig få mareritt og klaustrofobi når man leser om samfunnet av båtplyndrere. Å mure inne ei jente for å beskytte henne virket som en fornuftig ting der og da, men når ingen slipper henne ut er ikke akkurat åndene så veldig villig til å tilgi. Skummelt er det også i *Vandrehistorier* av Peder Skou. Her har han klart å samle noen av ekleste moderne spøkeshistorier jeg noensinne har hørt. Samtlige skal visstnok ha skjedd med noen som kjenner noen som kjenner noen, og de er skremmende i all sin enkelhet.

Serien Merg & Bein

I Norge har vi også eksempler på at forfatterne tar kontroll over produksjonen av bøker. Serien *Marg & Bein* er nokså unik i norsk sammenheng. Her fant forfatterne Jon Ewo, Arne Svingen og Ingunn Aamodt på et konsept. De ønsket å skrive en spenningsserie med overnaturlige elementer for barn og unge. De er kun de tre som skal skrive bøker i serien og de skal skrive 2 bøker hver i året. Forfatterne har vært med på å utforme design, markedsstrategi og bestemt innholdet i bøkene selv. Forlaget Cappelen Damm har satsset mye på serien, og det har blitt en stor suksess. Lav pris og store opplag sikrer at bøkene er tilgjengelige. Ikke

minst er skumle bokcover og fengende titler som *Dødens ansikt*, *Kannibalen*, *Mannen fra graven* og *Vampyrnatten* egnet til å skremme og friste. Med sitt høye spenningsnivå og forholdsvis beskjedne personskildringer er bøkene lett tilgjengelige. De minner på mange måter om R.L. Stines serie *Grøsserne*.

Når man legger til alle oversettelsene av bøker med skumle skapninger, og tar i betraktning at stadig flere forfattere blander inn elementer fra grøss i andre sjangere, er utvalget større enn det har vært på lenge. Vel og merke når det gjelder barn og ungdom. Trass i at det aldri har vært større fokus på åndelighet og muligheten for at det finnes mer mellom

himmel og jord enn vi kjenner til gjen-

speiles dette i mikroskopisk grad i norsk litteratur for voksne.

Fremveksten av krimforfattere er derimot økende. Tendensen i krimbøkene går mot stadig mer bestialitet og utpensling av

voldelige detaljer.

Så her er vi kanskje fremme ved et tydelig skille hva gjelder barne- og voksenlitteratur. Mens barn kanskje foretrekker at de "onde" er vesener og skapninger man er nesten helt sikre på at kun finnes i fantasien, er voksne lesere mer opptatt av menneskesinnetts irrganger. Der de aller fleste spøkeshistorier får en oppklaring eller det er svært enkelt å skille mellom de onde og gode, er voksne lesere opptatt av hvor langt vanlige mennesker kan presses og hvilke ekstreme handlinger det kan føre med seg. Personlig elsker jeg skrekkhistorier. Jeg liker følelsen av krypende uhygge og skapninger jeg ikke er helt sikker på hvordan eksisterer. Jeg liker også at de hører hjemme i

min fantasi. De tingene mennesker kan finne på å gjøre mot hverandre får jeg derimot slengt i ansiktet hver gang jeg åpner en avis. Når det viser seg at det skumleste man kan gjøre her i livet er å ha familie og venner kan man virkelig begynne å lure på hva som gjør at voksne tør å slutte å lese skrekkfortellinger. Jeg er i hvert fall ikke i tvil om hva jeg synes er mest skremmende...

Skrevet av Ragnhild Madsen, barne- og ungdomsbibliotekar i Skedsmo bibliotek, og leder av IBBY Norge. Ragnhild er 34 år, har barn på 12 og 14, og har jobbet i bibliotek siden hun var 16. Etter fullført bibliotekarutdanning i 1999 jobbet hun i skolebibliotek, før hun begynte som barne- og ungdomsbibliotekar i Skedsmo i 2001.

English summary: Norwegian Ghosts

When children visit the library, the most common topic that they want to borrow is exciting books. And if they can choose, they want scary books with ghosts, vampires and other monsters. Luckily, over the past few years several Norwegian writers have authored such books. Several of which is well adapted to fright even adult readers.

For the youngest Jørn Røeim has collected several humorous ghost stories. They have funny illustrations and often turn out to be quite innocent. For those a bit older Ole-Mikal Nilsen has written a series about two young girls. They always wind up in the middle of a mystery. In the course of the series, the mysteries have taken on more and more supernatural elements. The author has also written several ghost novels for youth.

Atle Hansens book *The Witch* is said to be suited for children at approximately 10 years and up. This book scared me as well! When you read about an old lady with strange behaviour, it usually turns out to be quite innocent, but not in this story. Neither is Lars Ellings and Tor Edvin Dahls book *A stranger in the house* something I'd recommend those who don't like scary stories. An autistic child starts drawing a house which resembles the dollhouse he and his sister share. It turns out to be a replica of a real house with a frightening story.

The 10 lives of Titanic is a book by Axel Hellstenius which has been adapted into a movie. The interesting part is that it really shows off the gap between book and movies as different storytelling. They both have the same story: a cat that shows strange behaviour, and turns out to be the same cat that waited in vain for its family to return home from the Titanic, several decades ago. The book makes full use of supernatural aspects, while the movie is more focused on turning it into more of an action story. Even the ending is completely different.

Tore Aurstad and Carina Westberg have made a series with gothic references. The small town of Grimesvik hides many secrets, which the children have got to deal with. In the first book, a monster is woken and threatens to destroy the whole city. In the fol-

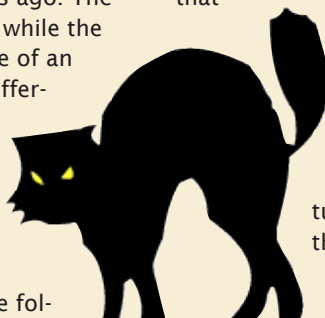
l- violent. If you want really bleak and violent, Yngve Frøysens book *The Forefathers* should do the trick. Here is a story about shipwrecks, a young girl who's being bricked into a wall alive and really unsatisfied spirits. Creep is also the Urban legends gathered by Peder Skou. Contemporary ghost stories which supposedly has happened to a friend of a friend of a friend.

The series *Bone & Marrow* is quite unique in Norway. The three writers Jon Ewo, Arne Svingen and Ingunn Aamodt made up their own concept. They pitched the idea for a publisher and developed their own stories, design and market strategies. The series is affordable, has scary covers and thrilling stories. With titles such as *The man from the grave*, *The Cannibal* and *The night of the vampire* the series has had great success. It quite resembles the series *Goosebumps* by R.L.Stine.

When one take into consideration the growing numbers of translations of scary books for children, and also the growing number of genre mixture in several books, it seems that there is a wide selection when it comes to horror books. For children and youth that is. There's hardly any Norwegian authors that writes horror stories for adults. There is an increasing number that write crime novels though. Perhaps this is one of the differences between children and adults. While children prefer to be entertained by reading about creatures that most certainly belongs to the world of fantasy, adults prefer to read and write about the human mind, and what pressure can make people do to each other.

I myself love reading horror books. I also love the fact that

I can shut the book and know that this is fiction. When it comes to crime novels it turns out that the reality is far worse than whatever an author can come up with. The newspapers report every day about things that are hard to believe people could bring themselves to do. And when it turns out that the most dangerous thing in the world is to have friends and family, it is a mystery to me how adults dare stop reading horror stories.

Draugar úti í mýri/Spöken i myren

Barn- och ungdomslitteraturfestivalen i Nordens hus i Reykjavík, september 2008

Nordens hus i Reykjavík är byggt vid en myr, Vatnsmýri. År 2001 gick den första internationella barn- och ungdomslitteraturfestivalen av stapeln och Mýrin-festivalen arrangeras nu varannat år med olika teman. Första festivalen hette Katten i myren, sedan kom Magi i myren, efter det Barn i myren och 19-23 september 2008 hölls den fjärde festivalen i Nordens hus, Spöken i myren. De som står bakom festivalen är Nordens hus, Síung (förening för barnboksförfattare), Islands författarförening, IBBYs isländska avdelning och Reykjavíks Stadsbiblioteket. Målet med festivalen är att sprida kunskap om och väcka intresse för barn- och ungdomsböcker och att öka förståelsen för det viktiga arbete som barn- och ungdomsförfattare gör.

Spöken i myren

Festivalens tema för år 2008 var fantasy- och spökhistorier. Isländska och utländska författare deltog och i samband med festivalen arrangerades en tävling om bästa isländska spökhistoria för barn i samarbete med bokförlaget Forlagið. 106 spökhistorier skickades in och en jury valde tre vinnare och tretton berättelser som publicerades i boken "At og aðrar sögur" som gavs ut under festivalen.

Festivalförfattare

De isländska författarna som deltog i Spöken i myren 2008 var Guðmundur Brynjólfs-son, som fick första pris för sin berättelse "At?", Kristín Helga Gunnarsdóttir som kom tvåa med sin historia "Rauð húfa", Iðunn Steinsdóttir som fick tredje pris för "Allra sálna messa", Jón Hjartarson, Kristín Steinsdóttir och Gerður Kristný. Åtta utländska författare var inbjudna till festivalen. Några av dem har blivit översatta till isländska. Från Norge kom Ingunn Aamodt som är en välkänd författare och illustratör. Nina Blazon, som har skrivit fantasy för barn och ungdomar, kom från Tyskland. Från Danmark kom två författare: Kim Fupz Aakeson som är känd för sitt allsidiga författarskap, med allt från serieteckningar till

filmmanus och Louis Jensen som har skrivit många prisbelönta barnböcker. Pat Hancock från Kanada har skrivit ett tjugotal böcker. Rimantas Cerniauskas från Litauen skriver både för barn och vuxna. Från Finland kom den rutinerade Ritva Toivola, som skrev en spökhistoria till antologin "Det spökar i Norden" som kom ut 2006. Sist men inte minst deltog den kände svenske författaren Ulf Nilsson som har skrivit över hundra böcker för en bred åldersgrupp.

Populär festival

Festivalen var välbesökt. Lördagen den 20 september och söndagen den 21 september läste författarna sina historier på sitt modersmål i ett mycket spöklikt Nordens hus. Texterna visades samtidigt översatta till isländska på en skärm. På lördagen hölls prisutdelningen för de tre bästa spökhistorierna i "At og aðrar sögur". Under helgen avbröts författarna av två isländska spöken från barnteatern "Möguleikhúsið" som sjöng och skrämde besökarna. På måndagen den 22 och tisdagen den 23 septem-

„Målet med festivalen är att sprida kunskap om och väcka intresse för barn- och ungdomsböcker och att öka förståelsen för det viktiga arbete som barn- och ungdomsförfattare gör.“

ber besökte författarna flera skolor och bibliotek i Reykjavík med omnejd. De läste ur sina böcker och berättade om sitt författarskap. Barnen tog väl emot dem. Sådana författarböcker bryter upp vardagen och

ökar elevernas intresse för läsning och litteratur.

Mýrin-festivalen 2010

Nu har förberedelserna börjat för nästa internationella barn- och ungdomslitteraturfestival i Reykjavík. Den kommer att hållas i Nordens hus hösten 2010. Festivalens tema har inte ännu bestämts men ambitionen är att arrangera en spännande festival med både isländska och utländska författare.

Bórdís Gísladóttir, projektledare

Nordens hus (foto: Rebekka)
Danske forfattern Kim Fupz Aakeson och Pat Hancock från Kanada.

DÖDA eller levande? Om spöken i nya svenska barn- och ungdomsböcker

Spöken har funnits i olika former av mänskligt berättande under alla tider som ett sätt att försöka sätta ord på till synes oförklarliga fenomen. Ett spöke är oftast en avlidens skuggbild och i folketro och berättelser är denna gestalt oftast en död som inte riktigt fått frid. I denna sin mellanform av varelse, som varken är död eller levande, blir spöken fantasieggande och användbart stoff för alla sorters historieberättare. Närbesläktade fenomen är ju gengångare och gästar. Under 1800-talet och i de gotiska romanerna har spöken och andra övernaturliga skapelser sin givna plats i de skräckhistorier som både är

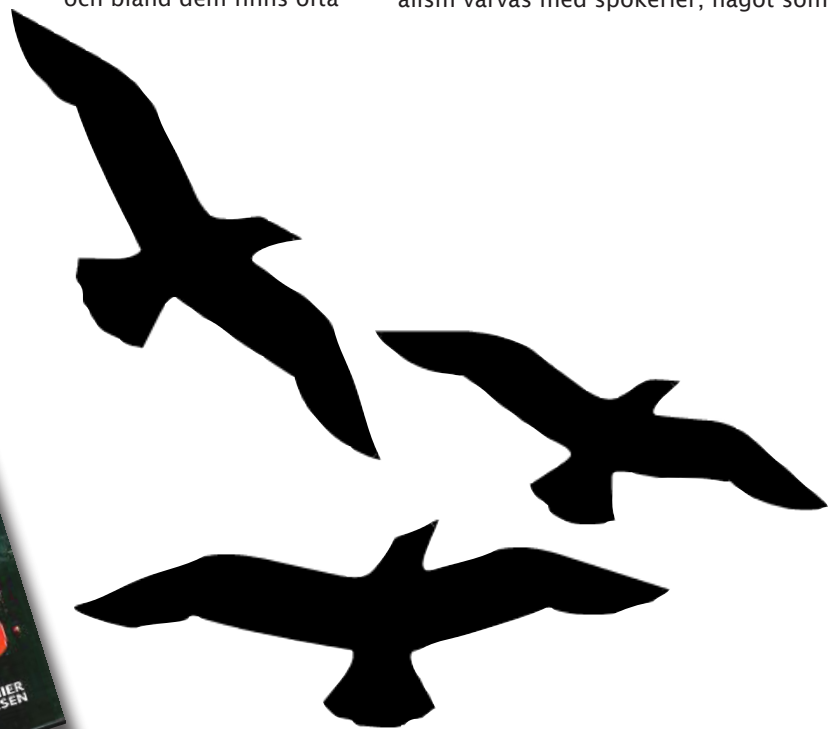
både mörka och psykologiskt mångbottnade. Spöken som tror att de lever, spöken som hemsöker gamla slott med sina hemlighetsfulla och mörka minnen har också fortsatt att vara tacksamma ingredienser i senare tiders litteratur, film, och spel för alla åldrar.

Hur ser det då ut i samtida svensk barn- och ungdomslitteratur? Det verkar som om spökberättelser för olika åldrar har kommit för att stanna -- eller rentav blir allt fler! En av de senaste årens tendenser i ungdomslitteraturen har nämligen varit att blanda vardagsrealism med övernaturliga inslag och bland dem finns ofta

spöken med. Här finns tyvärr inte plats att nämna alla, men nyare exempel ur svensk barn- och ungdomsboksutgivning för alla åldrar tas upp.

Tystnadens hus

I den gastkramande berättelsen om Lina/Stella, Tystnadens hus, utnyttjar Magnus Nordin spöktemat på ett både klassiskt och nyskapande vis. Den behandlar den för ungdomar eviga och ofrånkomliga frågan "vem är jag -- vem blir jag", ungdomsromanens mest bärande och brinnande genretypiska tema, på ett suveränt sätt. Vardagsrealism varvas med spökerier, något som

“Flickorna skildras förresten i den aktuella svenska spänningslitteraturen för barn och ungdomar som minst lika kloka, företagsamma och modiga som pojkarna.”

blir möjligt genom att låta huvudpersonen Linas berättelse också utgöra nästan hela författarens historia. Människors förmåga att både medvetet och genom det undermedvetna bearbeta trauman gestaltas och berättelsen är både flerskiktad och spännande. En liten eterisk sjuårig spökängel i röd klänning fladdrar genom ett vålnadens hus, samtidigt ett

realistiskt stenhus i storstan, fullt av sorgliga minnen. Man tror att Lina är Stellas alter ego – men i själva verket är det nog tvärtom.

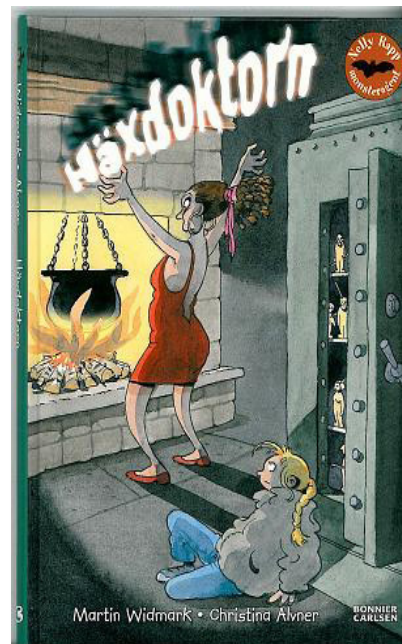
Den femte systemen

En av 2008 års Augustnominerade böcker var den uppmärksammande Den femte systemen av Märten Sandén. Boken är ett annat bra exempel på förnyelsen av den svenska ungdomsromanen med dess blandning av samtidsrealism, samhällskritik och fantasy. Steven Ekholm beskrev Sandéns roman som ”jordnära low fantasy” i en recen-

sion Dagens Nyheter 081119. I den komplexa och mångbottnade romanen möter den 16-åriga värstingtjejen Jannike flera århundradens ondska i form av levande döda släktingar, som inte kallas för spöken, men likväl är ett slags gengångare från förr. Lena Ollmarks och Mats Wänblads Spökskeppet Vallona och uppföljaren Kaptén Svarteks grav utspelas i samtidsrealistisk skärgårdsmiljö och med de två ungdomarna Karl och Sara som huvudpersoner. Men i den lilla bohuslänska staden Krabbsjögrund finns även gamla spöken som blir till liv på nytt när gamla hemligheter uppdagas och oförätter kommer i dagen. Också i Lena Ollmarks De skyldiga kommer bortträngda minnen ifrån det förflutna fram. Bland övriga svenska författare för de här åldrarna märks bland andra också Laura Trenter, Lena Arro, Dan Höjer, Ewa Christina Johansson och Dan Larsson.

Spöken i flera nya kapitelböcker

Spöken finns som bärande ingrediens i flera av de allra nyaste kapitelböckerna för barnen i lågstadieåldern. Katarina Ros och Maria Nilsson Thore har hittills gjort sex böcker i serien Anton och spökena, den senaste med titeln Munecas hämnd. Katarina Ros har låtit Anton vara jag-berättare (som i så många andra nyutkomna barn- och ungdomsböcker) och i det nya ensliga huset som Anton och hans familj har flyttat till, bor det spöken sedan tvåhundra år tillbaka. Spökpojken Septuan och hans familj är ”verkliga” ungefär som Lilla spöket Laban och hans familj är och Septuan är också ett slags låtsaskompis till Anton. Han ställer till besvär för Anton när han ska börja i sin nya klass, men det verkliga hotet är minispöket

Muneca och det är också kring henne som äventyret i Munecas hämnd rör sig parallellt med berättelsen om den nya skolan och Antons nya klasskamrater. Det är intressant att notera att det inte finns några som helst motsättningar mellan de övernaturliga spökerna och de vardagliga händelserna i böckerna om Anton.

Måns Gahrtons och Johan Unenges kapitelbok Spöket i rum 13 är också den en del av en serie, Hotell Gyllene Knorren, i vilken Ingo och hans familj har flyttat till ett hotell, som saknar gäster. Här finns egentligen inga riktiga spöken, för liksom i så många andra spökberättelser uppdagas det så småningom att de egendomliga händelserna har orsakats av någon högst vardaglig orsak. Så också i den lättlästa Vilma och spöket av Cecilia Lidbeck där kompisarna Moa och Tim har klätt ut sig till spöken. I Det spökar gubben! återkommer Cecilia Davidsson och Helena Davidsson Neppelberg till Staffan och hans lite tjuriga granngubbe och vän, Enok. (De tidigare titlarna är Dumma gubbe! och Gubben blir rik.) Varsamt har båda dessa upphovsmän lyckats förmedla sorg och saknad efter en kär gammal vän med hjälp av några händelser som verkar spöklika.

Nelly Rapp

Martin Widmarks och Christina Alvnors serie om monsteraagenten Nelly Rapp innehåller allehanda övernaturliga och spöklika beståndsdelar. Med mycket humor, vardagsrealism och en imponerande självklar och enkel berättarstil har de hittills utgivit sju böcker

“Man kan inte skriva om spöken i samtida svensk barnlitteratur utan att nämna det mest självklara spöket! Det mest kända svenska bokspöket av alla är förstås Lilla spöket Laban.”

i serien. Christina Alvnors expressiva illustrationer och böckernas tilltalande lay-out har säkert också bidragit till seriens popularitet. Den innehåller förutom blandningen av trollkonster, magi och vardagligt familjeliv även deckargåtans spänningsmoment. Jag-berättaren Nelly Rapp löser nämligen alltid någon form av gåta eller problem. I 2008 års bok, Häxdoktorn, blir Nellys mamma förtrollad och i De vita fruarna på Lovlunda slott lyckas Nelly locka fram spökena på slottet igen! I den sist nämnda titeln skojar rätt friskt med spökgenren, samtidigt som Nelly i flera avseenden är en god problemlösare. Flickorna skildras förresten i den aktuella svenska spänningslitteraturen för barn och ungdomar som minst lika kloka, företagsamma och modiga som pojkarna. I serien om Nelly Rapp är Nelly ensam om sina hjältedåd, men annars utgörs en påfallande stor del av den seriebundna deckar- och mysterielitteraturen av ett pojk- och flickpar

som tillsammans löser gåtor.

Lilla spöket Laban

Man kan inte skriva om spöken i samtida svensk barnlitteratur utan att nämna det mest självklara spöket! Det mest kända svenska bokspöket av alla är förstås Lilla spöket Laban. I över fyrtio år, i olika upplagor och bokstorerlekar, har han tillsammans med sin vänliga och älskansvärda familj varit en bilderboksfavorit hos barn i nu flera generationer. Genom den egentligen rätt omöjliga kombinationen av hemska skrämselfigurer och de småmysigt vardagliga mamma-pappa-barn-rollerna har paret Inger och Lasse Sandberg fångat många behov. Här ges lagom läskig mysrykning för förskolebarn, men också möjligheter

till igenkännande av olika känslor, självklart framförallt rädsla. De senaste upplagorna av Laban består av nybörjarläsarböcker som Häxkalaset och Rufus och häxan. Thomas Halling och Kenneth Andersson har gjort text och

bild till en bilderbok. Mot spökslottet om en modig liten tjej, Maja, som med beslutsamma steg och utrustad med en ficklampa närmar hon sig spökslottet. I sin undersökning finner hon både spöken, vampyrer och huvudlösa män ...

Att behovet av spöken och skräck också finns hos de mindre barnen visar inte minst de antologier och samlingar av skräckisar och spökhistorier som kommit för dem under de senaste åren. Här kan nämnas titlar som *Hu, så hemskt!*, barnens första rysare, sammanställd av Marianne von Baumgarten Lindberg och Ingela Rinaldo Davidson, *Den svarta barnkammarboken i urval av Annika Lundberg och Varning! Läskigt i urval av Eva Lundberg och Daniela Villa*. De innehåller svenska författares och illustratörers alster, men också översatta berättelser.

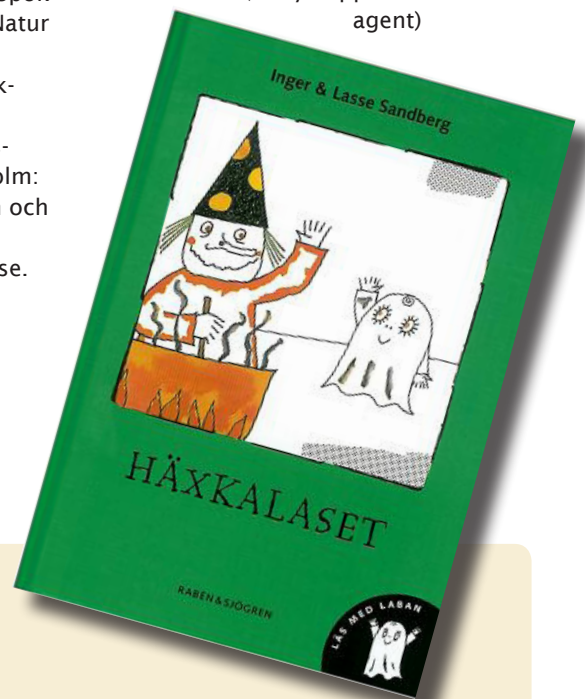
I olika stilar och för olika åldrar i nyare svensk barnlitteratur blandas det fantastiska och det realistiska till synes obehindrat även om berättarteknik, men också trovärdighet naturligtvis växlar mellan olika författarskap och titlar. Spöken har kommit att bli en vanligt förekommande gestalt i denna litterära mix.

Cecilia Östlund er bibliotekarie Sbi, kritiker och skribent

Litteraturlista

- Davidsson, Cecilia & Davidsson Neppelberg, Helena. *Det spökar, gubben!* Stockholm: Alfabeta, 2008
- Gahrton, Måns & Unenge, Johan. *Spöket i rum 13*. Stockholm: Bonnier Carlsen, 2008. (Hotell Gyllene Knorren)
- Halling, Thomas & Andersson, Kenneth. *Mot spökslottet*. Stockholm: Alfabeta, 2008
- Hu, så hemskt!: barnens första rysare, sammanställd av Marianne von Baumgarten Lindberg och Ingela Rinaldo Davidson. Stockholm: Bergh, 2003
- Lidbeck, Cecilia & Lindholm, Jessica. *Vilma och spök-huset*. Malmö: Damm, 2007
- Nordin, Magnus. *Tystnadens hus*. Stockholm: Bonnier Carlsen, 2008
- Ollmark, Lena & Wänblad, Mats. *Kapten Svarteks grav*. Stockholm: Natur och kultur, 2008.
- Ollmark, Lena & Wänblad, Mats. *Spökskeppet Vallona*. Stockholm: Natur och kultur, 2007
- Ollmark, Lena. *De skyldiga*. Stockholm: Tiden, 2008
- Ros, Katarina & Thore, Maria Nilsson. *Munecas hämnd*. Stockholm: Bonnier Carlsen, 2008. (Anton och spökena)
- Sandberg, Inger & Sandberg, Lasse.

- Häxkalaset*. [Ny utg.] Stockholm: Rabén & Sjögren, 2008. (Läs med Laban). Originaluppl. 1993
- Sandberg, Inger & Sandberg, Lasse. *Lilla spöket Laban*. [1. utg.] Stockholm: Geber, 1965
- Sandberg, Inger & Sandberg, Lasse. *Rufus och häxan*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1994. (Läs med Laban). Originaluppl. 1994
- Sandén, Mårten. *Den femte systemen*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 2008
- Varning! Läskigt: [rysliga berättelser och kusliga spöktips], ill. Av Filippa Widlund, texter i urval av Eva Lundberg & Daniela Villa. Stockholm: Bonnier Carlsen, 2003
- Widmark, Martin & Alvner, Christina. *Häxdoktorn*. Stockholm: Bonnier Carlsen, 2008. (Nelly Rapp monsteragent)
- Widmark, Martin & Alvner, Christina. *De vita fruarna på Lovlunda slott*. Stockholm: Bonnier Carlsen, 2007. (Nelly Rapp monsteragent)

English summary: Dead or alive? Ghosts in recent Swedish children's and young adult books

Ghosts have been fruitful beings in all ages and in many kinds of stories. In newly published Swedish books for young people there has been a growing tendency to mix realism of everyday life with fantastic elements. Therefore ghosts have become more frequent in different kinds of genres and for all ages.

In the year of 2008 young adult books like *Tystnadens hus* by Magnus Nordin depicts how a young woman is meeting herself in a ghost-like character. Another young adult book from 2008, *Den femte systemen* by Mårten Sandén, is dealing with evil from the beginning of the nineteenth century with the help of spirits from the past: a kind of ghosts.

Also in books for younger school children there have been several books where ghosts are either fictitious friends, as in *Anton och spökena* by Katarina Ros and Maria Nilsson Thore, or creatures who after all do not exist, as for example *Spöket i rum 13* by Måns Gahrton and Johan Unenge, or *Det spökar gubben* by Cecilia Davidsson and Helena Davidsson Neppelberg.

In picture books and anthologies for smaller children ghost stories have been found. The most famous Swedish literary ghost of all is "Lilla spöket Laban," in English "Little Spook," by Inger and Lasse Sandberg. There are several books about him and his cosy ghost family and they have been translated into at least a dozen languages.